Нәҗипова Эльвина Рифатовна
Харисов Фираз Фахразович
Казан (Идел буе) федераль университеты, Казан

ТАТАР ТЕЛЕ ДӘРЕСЛӘРЕНДӘ КОМПЬЮТЕР ТЕХНОЛОГИЯЛӘРЕННӘН ФАЙДАЛАНУ

Статья посвящена одной из актуальных проблем методики обучения языку – использованию современных технологий на уроках татарского языка. В ней рассмотрены широко используемые в педагогической практике – сингапурская технология и некоторые интернет-ресурсы. Представлены рекомендации по их использованию в учебно-воспитательном процессе.

Ключевые слова: *современная технология, сингапурская технология, интернет-ресурсы.*

This article focuses on the use of modern technologies at the lessons of the Tatar language. Singapore technology and various interesting online resources are widely used in this research. It is substantiated the necessity of usingmodern technologies in the learning process.

Keywords: *Modern technology, Singapore technology, Internet resources.*

Яңа гасыр укытучысының методик мөмкинлекләре шактый киңәйде. Заман сулышын тоеп эшләгән укытучы карамагында күп төрле уку-укыту принциплары, методлары, алымнары һәм чаралары бар, укыту процессында заманча технологияләр файдалану да гадәти күренешкә әйләнеп бара. Шулар арасында республиканың гомуми белем бирү оешмаларында төрле фәннәрне укытканда Сингапур технологиясеннән дә файдаланлар.

Сингапур технологиясе укучыларны иҗади фикерләүгә, аларның лидерлык сыйфатларын үстерүгә, төрле уку һәм тормыш мәсьәләләрен чишәргә өйрәтүгә юнәлтелгән һәм ул төркемнәргә бүлеп укытуга өстенлек бирә. Болай эшләү – укучыларның үзара ярдәмләшүенә юнәлтелгән эш формасы да. Укытучының максаты – укучыга билгеле бер белемнәр җыелмасын тапшыру гына түгел, бәлки баланың шәхси үсешен, аның кызыксыну даирәсен, сәләтен үстерү өчен шартлар тудыру да. Сингапур технологиясе белән үрелеп барган дәресләрдә фронталь эшкә дә өстенлек бирелә [Камаева, 2012: 98].

Укучылар өчен гомуми белем бирү системасында төп мәгълүмат алу чыганаклары – укытучы һәм дәреслек (УМК). Төркем составында эшләгәндә, балалар үзләре үк мәгълүмат чыганагына әйләнә, чөнки алар, беренче чиратта, бер-берсенең фикерен тыңлап, үзүсешкә ирешә ала.

Федераль дәүләт гомуми белем бирү стандарты заманча итеп дәрес оештыруга тиешле таләпләрен куя. Анда белем бирүдә системалы-эшчәнлекле юнәлеш тәкъдим ителә һәм ул дәрес төзелешенә дә җитди йогынты ясый

(дәресләр укучыларны аралашырга өйрәтүгә юнәлтелә, үзара хезмәттәшлек мохите булдырыла, бер-береңне тикшерү һәм үзара ярдәм итешү гамәлләре һ.б. [Селевко, 2012: 256]). Яңа Стандарт нигезендә, укучы мәгълүматны кабул итүчедән, үзләштерүдә актив катнашучыга, партнерга һәм аны үзе эзләп табучыга әйләнергә тиеш. Универсаль уку гамәлләрен хәл итүдә, укытучы заманча педагогик технологияләргә ешрак мөрәҗәгать итәргә тиеш була. Болай эшләү укытучыга бик зур җаваплылык та өсти, чөнки ул даими рәвештә фәнни-методик әдәбият белән танышып барырга, белем бирүдә оештыру сәләтен, методик тәҗрибәсен үстереп торырга бурычлы. Бу уңайдан, укытучының укытуны оештырудагы функциясе дә үзгәрә: ул – белем бирүче вазифасын башкаручы гына түгел, белемне эзләп табуда укучылар эшчәнлеген оештыручы да.

Билгеле булганча, XXI гасыр укытучысыннан киң кырлы эшчәнлек таләп ителә: даими рәвештә балалар психологиясе, педагогика, лингвометодика һәм башка чиктәш фәннәр буенча белемнәреңне тулыландырып тору һәм аларны укыту процессында файдалану; укыта торган фәнеңне камил дәрәҗәдә белү; укучыларга игътибарлы һәм ихтирамлы булу, аларга хөрмәт итү, фикерләү сәләтләрен үстерү; укучыларның укыту-танып белү эшчәнлекләрен лингводидактика кануннары буенча оештыру, рухи һәм физик үсешләрен тәэмин итү. Бу таләпләрне гамәлгә ашыру өчен укучыдан үз шәхесенә тәнкыйди күзлектән чыгып карау, яңалыкка омтылу, заман сулышын тоеп, белемне өзлексез камилләштерү, укыту-тәрбия процессына иҗади якын килү сорала. Бүгенге балалар мәгълүмати технологияләр белән дә бик иртә таныша. Шул рәвешле заманыбыз таләпләре бүгенге көндә татар телен укыту процессына да зур яңалык кертүне таләп итә. Шуңа күрә укытучылар алдында бик тә җаваплы һәм әһәмиятле бурыч тора. Бүген укытучыга, иҗади шәхес буларак, күп уку, әдәбият һәм сәнгать өлкәсендәге яңалыклар белән таныш булу гына җитми, аңа яңа педагогик технологияләрнең иң тиешлсен сайлап алып, нәтиҗәле итеп эшли белергә дә кирәк [Харисов, 2015: 208 – 214].

Хәзер укучылар мәгълүмати-аралашу технологияләре белән бик иртә таныша башлыйлар. Без моны укучыларның кулларында iPhone – смартфон, планшет, телефоннар күреп тә әйтә алабыз һәм алардан башка мәктәпкә йөрүче укучылар аз дияргә була, чөнки көндәлек тормыш әлеге технологияләр белән тыгыз бәйләнештә алга бара. Әлбәттә, укучыларның яңа технологияләрне куллана белүләре сөендерә, ләкин аларны кирәкле юнәлештә кулланаалармы соң? Киресенчә булса, программада каралган материалны үзләштерми калуга китермиме икән?

Татар телен өйрәнү өчен, укучылар өчен кызыклы интернет-ресурслар белән танышу мөмкинлегенең бик зур икәнлеген барыбыз да беләбез. Кызганычка каршы, күп очракта укучылар алар белән кызыксынмый да. Ләкин кызыксынуны, укытучылар дәрес вакытында стимуллаштыра ала. Мәсәлән, дәрестә, укучыларның кулларындагы планшет, телефоннар ярдәмендә татар

телен онлайн укыту ресурсларына кереп, белемнәрне үзләштерә алу мөмкинлегенә иябез. Заманча технологияләр кулланып татар телен өйрәтү – уку-укыту процессын яңача оештыруга китерә һәм бу уңайдан түбәндәге максатларны истә тотарга кирәк:

- татар телен өйрәнүгә кызыксынуны көчәйтү;
- укучыларның танып белү активлыгын арттыру;
- телне өйрәнү буенча уңай шартлар булдыру;
- укучыларның иҗади мөмкинлекләрен тулырак ачу [Харисов, 2015].

Хәзер берничә ресурска кыскача аңлатма бирик.

1. Татар телендә белем бирүче укытучыларга зур ярдәм итүче **belem.ru порталы**. Биредә педагогларга, студентларга, укучыларга, мәктәпкәчә яшьтәге балаларга һәм, гомумән, татар теленә битараф булмаган һәркем өчен бай мәгълүмат урнаштырыла. Порталның «Яңалыклар», «Китапханә» (http://miras.belem.ru), «Ресурслар», «Каталог» һәм башка рубрикалары бар. Интернет-белем бирү үзәгендә актуаль темаларга белгечләр фикере, әңгәмәләр; фән дөньясыннан соңгы яңалыклар; мәгариф проблемаларын яктырткан дөньякүләм матбугатка күзәтү, мәктәп укучылары һәм мөгаллимнәр өчен олимпиадалар, конференцияләр, курслар турында мәгълүмат, Россиядәге һәм Татарстандагы норматив документларны да табарга мөмкин. Китапханә өлешендә классик әсәрләрнең оригиналы, кыскача эчтәлекләре, әдәбият-тел темасына караган мәкаләләр, шулай ук күренекле әдипләребезнең тормыш юлы һәм иҗаты электрон һәм хәтта аудио вариантта тәкъдим ителә.

2. **«Ана теле» онлайн-мәктәбе** (http://anatele.ef.com). Әлеге онлайн-мәктәп — татар телен дистанцион рәвештә укытуны күзаллый. Татарстан Республикасы Президенты Р.Н. Минниханов ярдәме белән Татарстан Республикасы Мәгариф һәм фән министрлыгы Казан федераль унивеситеты галимнәре белән берлектә татар телен интернетта дистанцион рәвештә укыту өчен, «Ана теле» информацион укыту проектын тормышка ашырды. Әлеге проект Татарстанда гына түгел, бөтендөньяда яшәүче, татар телен өйрәнергә теләүчеләрне укыту һәм тел белән эш итүне югары баскычка күтәрүне максат итеп куя. Проект татар телен аралашу чарасы буларак үзләштерүгә шартлар тудырып кына калмый, ә укучыларна татар мәдәнияты белән таныштырырга да ярдәм итә. «Ана теле» онлайн мәктәбе тест режимында 2013 елның 30 гыйнварыннан гамәлдә. Хәзерге көндә 9 этапның 7 сен узарга була. Проект 2014 елның 1 гыйнварыннан даими рәвештә эшли башлады. Шулай ук онлайн дәресләрне татар теле укытучысы белән берлектә төркемнәрдә дә үтәргә мөмкин. Һәм онлайн мәктәптәге дәресләр өчен түләүсез лицензияне http://anatele.ef.com/ сайтыннан алырга була.

Бу проект EF Education First компаниясе белән берлектә тормышка ашырыла (килешүгә 2012 елның августында кул куела). Татар телен укыту

буенча онлайн-мәктәпкә дөньяның барлык почмакларыннан түләгенә 24 сәгать эчендә керергә була. EF Education First татар телен өйрәнү өчен белем бирү мөхитендәге инновацион технологияләрне кертүдәге күпъеллык дөнья-күләм тәҗрибәсен кулланып, методологик һәм техник базасын уйлап тапты. Бу юнәлештә, халыкара дистацион укыту мәктәбен булдыруда катнашкан тәҗрибәле лингвометодистлар, педагоглар һәм компьютер белгечләре эшләде.

3. **Tatar Online** (http://tol.edu.tatar.ru) – татар теленнән on-line дәреслек. Сайтка күп төрле темалар китерелгән. Һәр тема эчендә «Лексика», «Грамматика», «Аудирование» бүлекләре бар. Анда темага кагылышлы сүзләр һәм, белемнәрне ныгыту өчен, шулар белән бәйле күнегүләр дә эшләнелгән. Күнегүне эшләгәннән соң ук хаталарның барлыгы-юклыгы күрсәтелә.

4. Онлайн сүзлекләр – дөньяның данлыклы «ABBYY» компаниясе яңа Lingvo электрон сүзлеген чыгарды. Инглиз, испан, алман, итальян, кытай, рус, төрек һ.б. телләр белән беррәттән аның татарчасы да бар. Монда 12 телдәге 154 сүзлек кергән. Нигездә, урысча-инглизчә, французча-урысча һ.б. аңлатма, һөнәри, төзелеш, медицина, информатика өлкәләренә кагылышлы сүзлекләр кулланылган. Яңа электрон сүзлек нинди мөмкинлекләр бирә соң? Иң мөһиме – эш урыныңда зур китапханә дигән сүз. Анда татар сүзенең рус теленә тәрҗемәсе генә бирелми. Нинди формада булуына карамастан, башка телләрдә аның тәрҗемәсен карарга була. Шулай ук күп кенә башка сүзлекләр дә бар. Мәсәлән, http://dustem.ru/slovar.php рус теленнән татар теленә онлайн тәрҗемәче.

5. Таткнигафонд (http://www.tatknigafund.ru) – язучыларның яңа гына чыккан китаплары белән танышып барырга электрон китапханәләр ярдәмгә килә. Моның өчен http://www.tatknigafund.ru/ веб-адресы буенча керергә кирәк. Күңелеңә нәрсә хуш килә яки тема буенча кайсы әсәр кирәк, сайлап кына алып укырга кала. Проектның максаты – татар әдәбиятын популярлаштыру, милли мирасны саклауга булышлык күрсәтүче милли татар электрон китапханә ресурсын оештыру һәм үстерү; кызыксыну белдергән барлык затларны, шул исәптән, Россия Федерациясенең төрле төбәк һәм өлкәләрендә, чит илләрдә яшәүче ватандашларыбызны татар авторлары әсәрләре һәм шулай ук Татарстанның тарихи-мәдәни мирасы һәм заманча тормышына багышланган башка төр басмалар белән таныштыру мөмкинлеген тудыру.

Интернетта татар телендә өстәмә һәм тулырак мәгълүмат алу өчен тагын бик күп файдалы сайтлар, интернет ресурслар бар:

1. http://tatarz.ru – Татар сайты (татарларның килеп чыгышы, ТР дәүләте символлары, татар җырлары);

2. http://adiplar.narod.ru – сайтта күп кенә татар язучылары һәм шагыйрьләре турында биографик мәкаләләр урнаштырылган;

3. http://tatarplanet.ru/tatarskii-yazyk – татар информацион-күңел ачу сайты;

4. http://www.tatarmultfilm.ru – татар телендә мультфильмнар;

5. http://balarf.ru – татарча мультфильмнар һәм әкиятләре белән «Бала» интерактив-мультимедия китапханәсе;

6. http://tatarschool.ru. һ.б.

Бу ресурс мөмкинлекләрен сингапур технологиясе белән эшләгәндә дә кулланып була. Шуны искәртеп үтәргә кирәк: сингапур укыту структуралары – дәреснең элементлары гына. Алар укыту системасына каршы килми, дәресне дә тамырдан үзгәртми, аны уен формалары, интерактив эш алымнары белән баета гына, дәрестә эшчәнлекне оештыру мөмкинлеге бирә, танып-белү эшчәнлеге белән идарә итәргә булыша. Бүген педагогның, беренчедән, әлеге укыту алымнарыннан хәбәрдар булуы, икенчедән, аларны төгәл методик мәсьәләне чишү өчен урынлы файдалана белүе төп шарт булып тора. Мәсәлән, укучылар интернет аркылы «Татар онлайн» ресурсына кереп нинди дә булса теманың «Лексика» бүлеген үзләштерүне алалар икән, аны сингапурның кайбер структуралары («Релли робин», «Джот тотс», «Тик тэк тоу», «Куиз куиз трэйд», «Микс пэа шэа» һ.б.) ярдәмендә парларда эшләргә, үзара мөнәсәбәтләрне көйләргә мөмкин, икенчеләре ярдәмендә команда эшчәнлеген оештыру өчен нәтиҗәле була, өченчеләре барлык сыйныф эшен оештыру максатыннан файдаланыла. Бу технологиянең уңай яклары күп булган кебек кимчелекләре дә җитәрлек. Шуңа күрә без үзебезнең хезмәттәшләребезгә сингапур технологиясе белән артык мавыкмаска кирәк дигән фикеребезне җиткерәбез.

Республиканың гомуми белем бирү оешмаларында заманча технологияләр һәм инновацион проектлар куллану – бүгенге көн таләбе. Татар теле һәм әдәбияты укытучылары аларны көндәлек эштә урынлы һәм нәтиҗәле файдалана башладылар [Nurova, 2015: 440]. Хәзерге укытучыдан, ана теле һәм чит телләр укыту методикасында кулланылучы педагогик технологияләренең иң нәтиҗәлеләрен сайлап алып, аларны көндәлек эшчәнлектә даими рәвештә кулланып, татар телен укытуны тагын да югарырак баскычка күтәрү таләп ителә.

Әдәбият

1. Камаева, Р.Б. Татар теле һәм әдәбияты дәресләрендә яңа педагогик алымнар / Р.Б. Камаева. – К(И)ФУ АФ нәшрияты, 2012. – 137 б.
2. Селевко, Г.К. Современные образовательные технологии / Г.К. Селевко. – М.: Народное образование, 2012. – 358 с.
3. Харисов, Ф.Ф. Татар телен чит тел буларак өйрәтүнең фәнни-методик нигезләре / Ф.Ф.Харисов. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2015. – 302 б.
4. Nurova L.A., Kharisov, F.F. Modern information and communication technologies for Tatar language classes / L.A. Nurova, F.F. Kharisov // Social Sciences (Pakistan). – 2015. – Т. 10. – №4. – Р.438-443.

Интернет-ресурслар

1. http://belem.ru/ Татар телендә интернет белем үзәге.
2. http://anatele.ef.com «Ана теле» онлайн-мәктәбе.
3. http://tol.edu.tatar.ru Tatar Online.
4. http://www.tatknigafund.ru Таткнигафонд.

Нуриева Лилия Фаиловна
Казанский (Приволжский) федеральный университет, Казань

КАСИМ БИККУЛОВ – АВТОР УЧЕБНИКОВ ПО ЧТЕНИЮ

Данная статья посвящена анализу учебников Касима Биккулова – писателя-просветителя начала XX века, известного как религиозный и общественный деятель, учитель-просветитель, автор многочисленных стихов и прозы, составитель школьных книг для чтения. Как и многие известные личности начала прошлого века, он оставил после себя богатое литературное наследие, а также труды, касающиеся истории родного края, по богословию, воспитанию подрастающего поколения.

Ключевые слова: *Касим Биккулов, татарская литература, просветительское движение, просвещение,детская литература.*

The article is devoted to analysis of the textbooks by Qasim Bikkulov, a writer and educator of the early 20th century known as the religious and public figure, the teacher, the educator, the author of numerous poems and prose, and the compiler of school-books for reading. Like many well-known personalities of the last century, he left a rich literary heritage, as well as works on local history, theology, education of the younger generation.

Key words: *Qasim Bikkulov, Tatar literature, educational movement, education, children's literature.*

Современный мир включает в себя понятие культуры, культурные системы, многообразие культур, их взаимодействие, которое привычным стало называть мультикультурализмом. Жить в многокультурном мире намного интереснее, ведь культура – это сложное целое, включающее в себя знания, верования, искусство, мораль, законы, обычаи, много привычек и способностей, которые человек приобретает живя в том или ином обществе. Культура России – уникальный пример мультикультурализма. Её уникальность, в первую очередь, обусловлена многонациональным характером. Структура российской культуры состоит из разных национальных культур. «Без знания истоков, самого процесса развития тех или иных национальных культур, отдельных ее элементов нельзя получить целостное представление о российской культуре в целом» [1:.64]